

ОСОБЛИВОСТІ СТАДІЙ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ДИНАМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ ПРАВА

ТЕРЕМЦОВА Ніна Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
УДК:340 **ISSN 0132-1625**

У статті проаналізовано особливості стадій юридичної відповідальності, дана характеристика юридичної відповідальності як динамічної категорії в теорії права. Розглянуто інститут юридичної відповідальності як загальної категорії, що дозволяє сформулювати теоретичний підхід до сутності і термінології юридичної відповідальності.

Ключові слова: конституційна відповідальність, юридична відповідальність, правовідносини, правопорушник, проступок, правозастосовчий акт.

В статье проанализировано особенности стадий юридической ответственности, дана характеристика юридической ответственности, как динамической категории в теории права. Рассмотрено институт юридической ответственности как общей категории, что позволяет сформулировать теоретический подход касающийся сущности и терминологии юридической ответственности.

Ключевые слова. Конституционная ответственность, юридическая ответственность, правоотношения, правонарушитель, проступок, правоприменяемый акт.

The article analyzes the peculiarities legal liability stages, the characteristic of legal liability as a dynamic category in the theory of law. Considered institute legal liability as a general category that allows us to formulate a theoretical approach concerning the nature and terms of legal liability.

Keywords. Constitutional responsibility, legal liability, relationship, offender, offense, law enforcement act.

Постановка проблеми. Актуальним напрямком у теоретико-правовій науці є дослідження проблеми стадій юридичної відповідальності. Сутність даного дослідження полягає в тому, що юридична відповідальність є динамічною категорією, яка за своєю сутністю проходить декілька етапів, що характеризуються різноманітним правовим статусом особи.

Юридична відповідальність – це застосування заходів державного примусу до правопорушника для відновлення встановленого в державі правопорядку та з метою покарання особи, яка вчинила певне правопорушення. [11]

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили науковці: С.С. Алексєєв, М.Л. Белкін, Ю.Ю. Білас, М.Д. Гнатюк, В.В. Головченко, Г.С. Дьомкіна, В.С. Ковальський, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, В.В. Лазарєв, М.Н. Марченко, Л.А. Морозова, П.О. Недбайло, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабінович, Ю.С. Решетов, С.С. Сливка та ін. На сьогодні залишається чисельна кількість питань щодо особливості стадій юридичної відповідальності як динамічної категорії в теорії права, а також значення юридичної відповідальності, що має важливе теоретичне та практичне значення, залишаються не вирішеними й не-

достатньо вивченими у теорії права та юридичній науці.

Мета статті. Досягнення мети особливостей стадій юридичної відповідальності як динамічної категорії в теорії права здійснюється з того моменту, коли цілі та функції різноманітних видів юридичної відповідальності зумовлюють відмінності в правовому регулюванні, встановлені нормами права. В даному випадку йдеться про те, що термін юридична відповідальність визначено нормою права для певної ситуації.

Основні результати дослідження. Науковці юридичної науки зупиняються на різних міркуваннях щодо підходу визначення – скільки саме має нараховуватись стадій юридичної відповідальності. Вчений М.Д. Шиндяпіна у своїх працях виділяє три стадії юридичної відповідальності: перша стадія – це виникнення відповідальності; друга стадія полягає у конкретизації юридичної відповідальності; третя стадія полягає у безпосередній реалізації юридичної відповідальності. [15, с. 44-48.]

Професор О.Ф. Скакун пропонує виділити чотири стадії юридичної відповідальності: стадія загального стану (попереджувальна відповідальність); стадія притягнення до відповідальності (суб'єктивна сторона); стадія встановлення юридичної відповідальності (об'єктивна сторона); стадія настання юридичної відповідальності. [10, с.48]

У юридичній науці існують різні підходи щодо класифікації видів юридичної відповідальності. Юридична відповідальність є міжгалузєвою категорією права й характерна для всіх галузей права. У теорії права завжди виникає питання про необхідність визначення та розгляду інституту юридичної відповідальності як загальної категорії, це, у свою чергу, дозволить виділити сутність загальних закономірностей і сформулювати єдиний підхід до визначення термінології юридичної відповідальності.

Аналізуючи коло питань, що підлягають визначенню виключно законами України, можна відповідним чином віднести до видів юридичної відповідальності та визначення критеріїв поділу юридичної відповідальності

на види. Наприклад, ряд статей Конституції України присвячено регламентації питань юридичної відповідальності осіб (статті 58, 59, 60, 61, 62, 63, 68, 92 тощо). Оскільки юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, то її відповідне встановлення тісно пов'язане з проблемою дотримання прав людини. Тому засади цивільно-правової відповідальності, відповідальності за вчинення злочинів, адміністративних або дисциплінарних правопорушень, як зазначено в пункті 22 ч.1 Ст. 92 Конституції України, повинні визначатися виключно законами. У ч. 3 Ст.92 зазначається, що амністія оголошується законом України. [1, ч. 3 ст.92]

Проте, КСУ своїм рішенням за №7-рп/2001 від 30 травня 2001 р. (справа про відповідальність юридичних осіб) встановив, що за своїм змістом п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції спрямований не на встановлення переліку видів юридичної відповідальності, а визначає виключну компетенцію Верховної Ради України – за формою закону встановлювати загальні засади цивільно-правової, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності [2].

На думку автора, перелік видів юридичної відповідальності може бути більш чисельним або більш розгорнутим за змістом.

Слід погодитись із думкою вченого Вітрука М.В., що в залежності від призначення міри покарання всі види юридичної відповідальності поділяють на два види юридичної відповідальності: відновлювально-компенсаційну (захисну) та карально-штрафну. При чому як каральна, так і правовідновна відповідальність спрямовані на відновлення. Проте метою першої є відновлення соціальної справедливості; метою другої – відновлення конкретних майнових чи немайнових прав особи. В основі поділу юридичної відповідальності на зазначені види, крім цільового, функціонального призначення, слід віднести також мотиви щодо їх виникнення та особливості здійснення [7].

Види юридичної відповідальності за своєю природою мають і відмінності, що відображаються у вигляді правопорушення, за що настає відповідальність, а також у вигляді

негативного впливу як реакції суспільства на правопорушення (покарання).

Основною динамічною категорією юридичної відповідальності вважається – конституційна відповідальність, що визначено конституційними нормами, її призначення полягає в забезпеченні виконання приписів Основного Закону та притягненні винної особи до юридичної відповідальності. Наприклад, відмова в реєстрації кандидата в Президенти України при несвоєчасному поданні до ЦВК України, передбачених законом належних документів; визнання виборів недійсними; дострокове припинення повноважень народного депутата України; імпічмент Президента України тощо.

На сьогодні залишаються проблеми у вирішенні питань щодо природи міжнародно-правової відповідальності, що настає за порушення міжнародних договорів державою – учасником.

Нормативною підставою міжнародної відповідальності є міжнародно-правові акти, що встановлюють міжнародні зобов'язання, порушення яких може бути кваліфіковане як міжнародне правопорушення. На думку вчених, до такої групи можна віднести: міжнародний договір; міжнародний звичай; рішення міжнародних судів; рішення міжнародних (міжурядових) організацій, що за статутом цих організацій обов'язкові для держав-членів; односторонні міжнародно-правові акти держав [12].

Висновок. У соціально розвиненому суспільстві – держава зобов'язана дбати про своїх громадян. Завчасно інформувати громадян, все населення про прийняття нормативних рішень офіційними засобами масової інформації; надавати кваліфіковану правову допомогу тощо.

Автор, дослідивши актуальне питання щодо особливостей стадій юридичної відповідальності як динамічної категорії в теорії права, пропонує шляхи подолання проблеми в межах правового прогресу в умовах розбудови правової держави.

Закцентовано увагу, що в теорії права досліджуються проблемні питання щодо регулювання відносин із формування органів дер-

жави та здійснення державної влади; загальні засади державного та суспільного устрою; за Конституцією України передбачено відповідальність вищих державних органів та посадових осіб.

По-перше, слід зазначити, що види юридичної відповідальності в теорії юридичної науки не є вичерпними. У зв'язку з цим, актуалізуються питання щодо виділення нових видів юридичної відповідальності.

По-друге, актуальним залишається для вирішення питання щодо співвідношення юридичної відповідальності поділяючи її на: конституційно-правову відповідальність; моральну відповідальність; політичну відповідальність.

По-третє, без глибокого знання права неможливо дати позитивної оцінки правовому явищу; формування моральної норми та введення її у закон; зорієнтованості особистості щодо розуміння права для усвідомлення наслідків, що можуть настати при вчиненні правопорушення.

По-четверте, між населенням країни, громадянами, особою і державою має встановлюватись прямий зв'язок для надання вчасно правової інформації, що має запобігти скоєнню особою правопорушення, а разом із тим і настання юридичної відповідальності.

Література

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Конституція (відомості Верховної Ради України (ВВР)). 1996, № 30, Ст. 141). {Текст Конституції України відповідає тексту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-iv від 08.12.2004}. Тлумачення від 25.01.2012, підстава v003p710-12. Режим доступу: – <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частини першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністра-

тивні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб). Офіційний вісник України від 29.06.2001. 2001, № 24, с. 57, Ст. 1076, код акту 19082/2001.

3. Про захист персональних даних. Верховна Рада України. Закон від 01.06.2010-№ 2297-VI. (Відомості Верховної Ради України (ВВР)). 2010, № 34, Ст. 481). Редакція від 20.12.2012, підстава 5491-17. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Верховна Рада України. Закон від 16.11.1992 № 2782-XII. (Відомості Верховної Ради України (ВВР)). 1993, N1, Ст.1). Документ 2782-12, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2016, підстава 917-19. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

5. Про електронний цифровий підпис. Верховна Рада України. Закон від 22.05.2003 № 852-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР)). 2003, N 36, Ст.276). Документ 852-15, чинний, поточна редакція. Редакція від 28.06.2015, підстава 222-19. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

6. Про телекомунікації. Закон від 18.11.2003 р. №1280-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

7. Витрук, Н.В. Общая теория юридической ответственности. Монография Н.В. Витрук. М. Изд-во РАП. 2008, с. 304.

8. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006.

9. Костицький В.В. Соціологія сучасного праворозуміння та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади. Соціологія права. 2013, № 1, сс. 3-12.

10. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Учебник. Харьков. Консум. Ун-т внутр. дел. 2000, 704 с.

11. Теремцова Н.В. Актуальні питання щодо проблеми правомірної поведінки людини та юридична відповідальність. Наше право. Науково-практичний журнал з проблем конституційного, цивільного, кримінального,

екологічного та інших галузей права. 2010, №2. ч.2, сс.97-101, 134с. Фахове видання.

12. Теремцова Н. В. Актуальні проблеми Європейського Союзу. Розширення Європейського Союзу. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник», «Повітряне і космічне право». № 3(16)2010.К. Вид-во Нац.авіац.ун-ту «НАУ-друк». 2010, сс.96-98, 118 с. Фахове видання.

13. Теремцова Н. В. Особливості юридичної відповідальності у контексті правомірної та протиправної поведінки: соціальний аспект. Соціологія права. Науково-практичний журнал № 1-2(7-8). 2014. Вид. Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. К. 2014, 159 с. сс.111-117. Фахове видання.

14. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. Учебное пособие. Харьков. Фолио, Райдер. 1998, с. 102.

15. Шиндяпина М.Д. Стадии юридической ответственности. Учебное пособие. М. Книжный мир. 1998.

Annotation

The author of the article is N. Teremtsova.

The essence of this research is that the legal liability is a dynamic category. Legal liability – is the application of state coercion to set the offender to restore the state of law and to punish the perpetrator of a particular offense.

Nowadays numerical remains of questions about the specifics of stages of legal liability as a dynamic category in the theory of law and the importance of legal liability, which has important theoretical and practical significance are understudied in legal science.

Achieving features stages of legal liability as a dynamic category in the theory of law is carried out when the objectives and functions of the various types of legal liability cause differences in the legal regulation established by law.

Egal liability is a category of inter law and common to all branches of law. In legal theory there is always the need definition and consideration institute legal liability as a general category, which, in turn, will highlight the nature of general laws and form a single approach to determine the terms of legal liability.

Depending on the purpose of capital punishment all kinds of legal liability is divided into two kinds of legal liability, renewable-compensatory (protective) and punitive penalty.

Nowadays there are problems in deciding the nature of international legal responsibility following the violation of international treaties state - member.

In socially developed society – the state must take care of its citizens. Inform the population in advance, the entire population of the regulative decision official media; providing qualified legal assistance, and so on.

Author examining topical issues of legal liability stages features a dynamic category in legal theory, suggests ways to overcome problems within the legal progress in terms of the development of law.

First of all, It is worth noting that the types of legal liability theory in legal science is not exhaustive. In this regard, actualized the issue of allocation of new types of legal liability.

Secondly, is important to address the issue of legal liability ratio dividing it into: constitutional and legal responsibilities; moral responsibility; political responsibility.

Thirdly, without deep knowledge of the law can not give a positive assessment of the phenomenon; formation of moral standards; orientation to understanding individual rights for understanding the consequences that may occur in the commission of the offense.

Fourthly, among the country's population, citizens, and the state party has established a direct relationship to provide timely legal information to be averted in the commission of the offense, and with it the onset of legal liability.

Thus, legal liability is multifaceted category, the essence of which can be defined as a variant (method) regulation by imposing prohibitions means of strengthening the rule of law, means education of law-abiding citizens, the method of raising legal awareness and legal culture, the principle of the rule of law, means of protection and restoration of disturbed subjective rights.

Nature institute legal liability of a legal nature and is applied to a perpetrator who has committed an offense, means of public law enforcement, provide for sanctions violations in a clearly defined procedural order. It is an independent legal institution, which is the basis of security relations.